

Inkomstbortfallsprincipen försvagas över tid

Den del av arbetsinkomsten som är försäkrad i den allmänna sjukpenningförsäkringen minskar i takt med stigande reallöner. Knappt hälften av männen och två tredjedelar av kvinnorna har hela inkomsten sjukpenningförsäkrad. Höjningen av taket från 7,5 till 8 prisbasbelopp under 2018 har dämpat utvecklingen något.

En person som arbetar i Sverige är försäkrad och berättigad till arbetsbaserade ersättningar inom den del av den allmänna socialförsäkringen som utgör skydd vid tillfälligt inkomstbortfall. Det gäller bland annat sjukpenning, tillfällig föräldrapenning för vård av barn samt föräldrapenning. För att kunna få ersättning från Försäkringskassan för förlorad arbetsinkomst vid sjukdom och nedsatt arbetsförmåga, vid vård av sjukt barn eller som nybliven förälder, måste en sjukpenninggrundande inkomst (SGI) fastställas av Försäkringskassan. Arbetsinkomsten som ligger till grund för den försäkrade inkomsten begränsas av ett inkomsttak som justeras med prisnivån i samhället. Syftet med denna korta analys är att beskriva hur stor del av arbetsinkomsten som är försäkrad i sjukpenningförsäkringen och föräldraförsäkringen samt hur den utvecklats över tid.

Det finns tre olika inkomsttak vid beräkning av ersättning i sjukpenningförsäkringen och föräldraförsäkringen. I sjukpenningförsäkringen räknas inte arbetsinkomster över 8 gånger prisbasbeloppet. För tillfällig föräldrapenning vid vård av barn är inkomsttaket 7,5 prisbasbelopp, och för föräldrapenning är det 10 prisbasbelopp. Under perioden 1991–2018 har taket vid 7,5 prisbasbelopp i 2018-års prisnivå i genomsnitt legat vid månadslöner strax under 30 000 kronor och för 8 prisbasbelopp något över 30 000 kronor. Vid 10 prisbasbelopp har taket legat vid månadslöner på strax under 40 000 kronor.

Korta analyser 2020:2

Försäkringskassan

Avdelningen för analys och prognos

Korta analyser är en rapportserie från Försäkringskassan som presenterar aktuell statistik och analys i ett kort format. I slutet av rapporten finns länkar om du vill läsa mer.

FK-nr: 116-20

Prisbasbeloppet

Inom socialförsäkringen beräknas ett flertal ersättningar med hjälp av prisbasbeloppet som styrs av ändringarna i det allmänna prisläget. Beräkningarna görs med utgångspunkt i förändringen av konsumentprisindex (inflationen) och fastställs för helt kalenderår. Prisbasbeloppet är 47 300 kr år 2020.

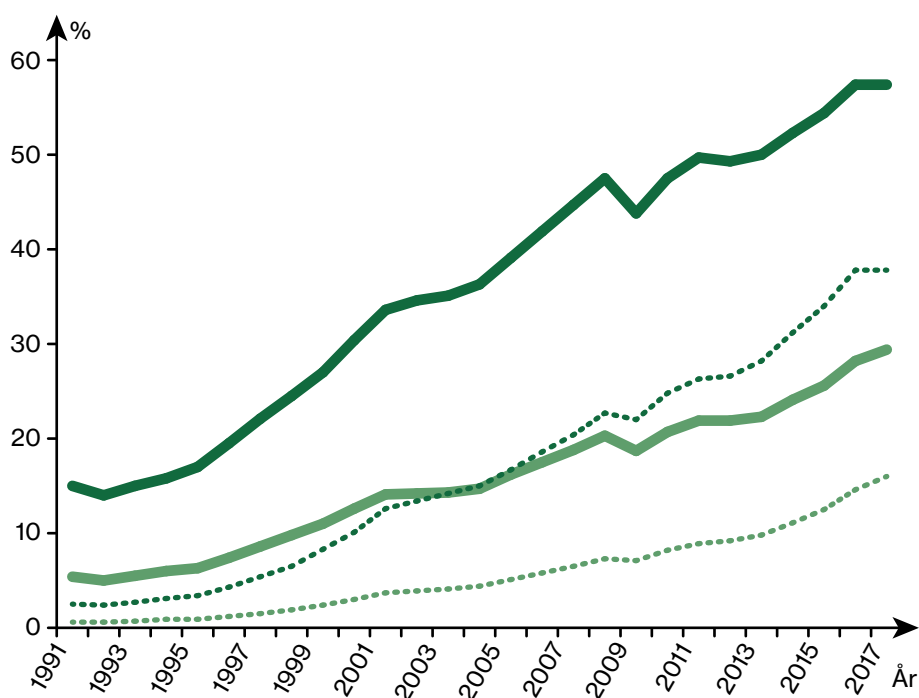
Positivt med stigande reala arbetsinkomster

Efter den djupa ekonomiska krisen i början av 1990-talet då arbetsinkomsterna stagnerade, steg arbetsinkomsterna i takt med att ekonomin återhämtade sig. Efter millennieskiftet har de reala (inflationstjusterade) arbetsinkomsterna fortsatt att öka för både kvinnor och män vilket är positivt ur välfärds- och levnadsnivåperspektiv. Räknat i 2017 års priser ökade den månatliga arbetsinkomsten mellan 1991 och 2017 från 19 300 till 29 000 kronor för män, och från 14 000 till 23 900 kronor för kvinnor. Det är en ökning med 50 procent för män och 71 procent för kvinnor.

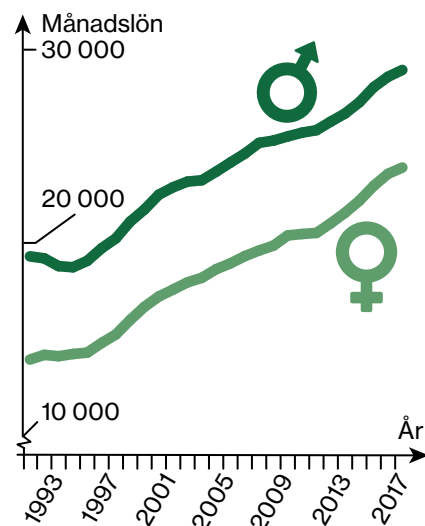
Allt fler har arbetsinkomster över taken

I och med att inflationstakten är lägre än ökningen av arbetsinkomsterna så kommer allt fler att ha inkomster som ligger över inkomsttaken. Det beror på att taken i socialförsäkringen enbart anpassas efter inflationstakten genom årlig justering av prisbasbeloppet. Med ett tak vid 7,5 prisbasbelopp ökade andelen med arbetsinkomster över taket från 15 till 57 procent bland män och från 3 till 38 procent bland kvinnor mellan åren 1991 till 2017. År 2017 hade 1,4 miljoner män och 0,9 miljoner kvinnor arbetsinkomster över taket 7,5 prisbasbelopp. Med ett tak vid 8 prisbasbelopp, som infördes för sjukpenning under 2018, låg 52 procent av männen och 34 procent av kvinnorna över detta inkomståret 2017. Med ett tak lagt vid 10 prisbasbelopp har andelen med arbetsinkomster över taket ökat från 5 till 29 procent bland män och från 1 till 16 procent bland kvinnor. Taket för föräldrapenning höjdes från 7,5 till 10 prisbasbelopp år 2006. År 2017 hade 710 000 män och 360 000 kvinnor inkomster över taket på 10 prisbasbelopp.

Andelen kvinnor och män i befolkningen 20–64 år med arbetsinkomst över inkomsttaken åren 1991–2017

Real arbetsinkomst per månad (median) för kvinnor och män 1991–2017 i 2017 års priser

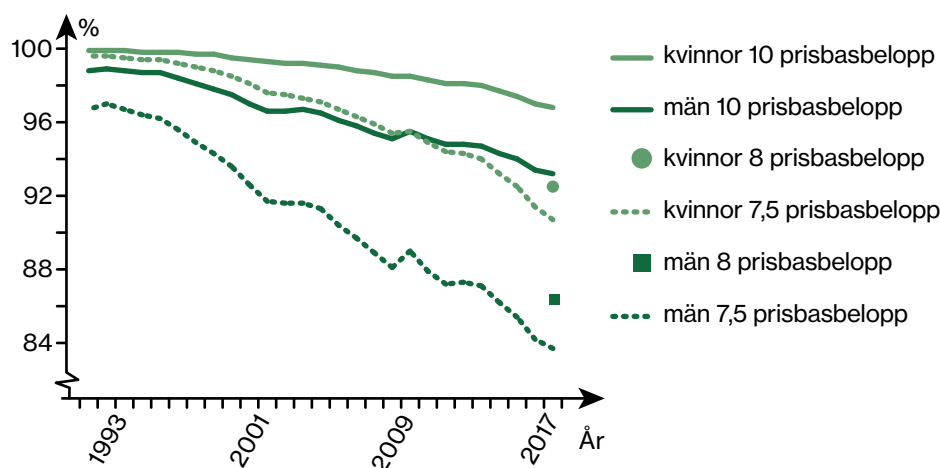

” Mellan 1991 och 2017 ökade den reala arbetsinkomsten med 60 procent

Den försäkrade inkomsten minskar

Den del av arbetsinkomsten som är försäkrad i socialförsäkringen har minskat över tid i takt med stigande reala arbetsinkomster. Med ett tak vid 7,5 prisbasbelopp minskade andelen försäkrad inkomst från 97 till 84 procent bland män och från 100 till 91 procent bland kvinnor under de tre gångna decennierna. Det nya taket inom sjukpenningförsäkringen på 8 prisbasbelopp som infördes 2018 innebär att den genomsnittliga försäkrade inkomsten ökade från 84 till 86 procent bland män och från 91 till 93 procent bland kvinnor. Med ett tak vid 10 prisbasbelopp, infört i föräldrapenningen år 2006, har andelen försäkrad inkomst minskat från 99 till 93 procent bland män och från 100 till 97 procent bland kvinnor under samma tid. Den genomsnittliga försäkrade inkomsten kan förefalla hög men varierar stort mellan olika socioekonomiska grupper med skilda lönenivåer.

Genomsnittlig andel av arbetsinkomsten som är försäkrad vid olika inkomsttak

Högtbildade får en lägre inkomsttrygghet från socialförsäkringen

De med högre utbildning har högre arbetsinkomster och en lägre andel försäkrad inkomst. Den försäkrade arbetsinkomsten har minskat oavsett utbildningsnivå men i snabbare takt bland personer med högskoleutbildning, på grund av starkare löneutveckling i denna grupp. År 2017 hade personer med grundskoleutbildning eller gymnasieutbildade i genomsnitt 92 respektive 91 procent av inkomsten försäkrad för sjukpenning och tillfällig föräldrapenning. Motsvarande andel för personer med kortare och längre högskoleutbildning var 86 respektive 83 procent. Personer med forskarutbildning har i genomsnitt 64 procent av inkomsten försäkrad för sjukpenning och tillfällig föräldrapenning. Det högre taket på 10 prisbasbelopp inom föräldrapenningen innebär högre andel försäkrad inkomst. År 2017 hade personer med grundskoleutbildning eller gymnasieutbildade 98 respektive 97 procent av inkomsten försäkrad för föräldrapenning. Motsvarande andel

” Den genomsnittliga försäkrade inkomsten kan förefalla hög men varierar stort mellan olika socioekonomiska grupper med skilda lönenivåer

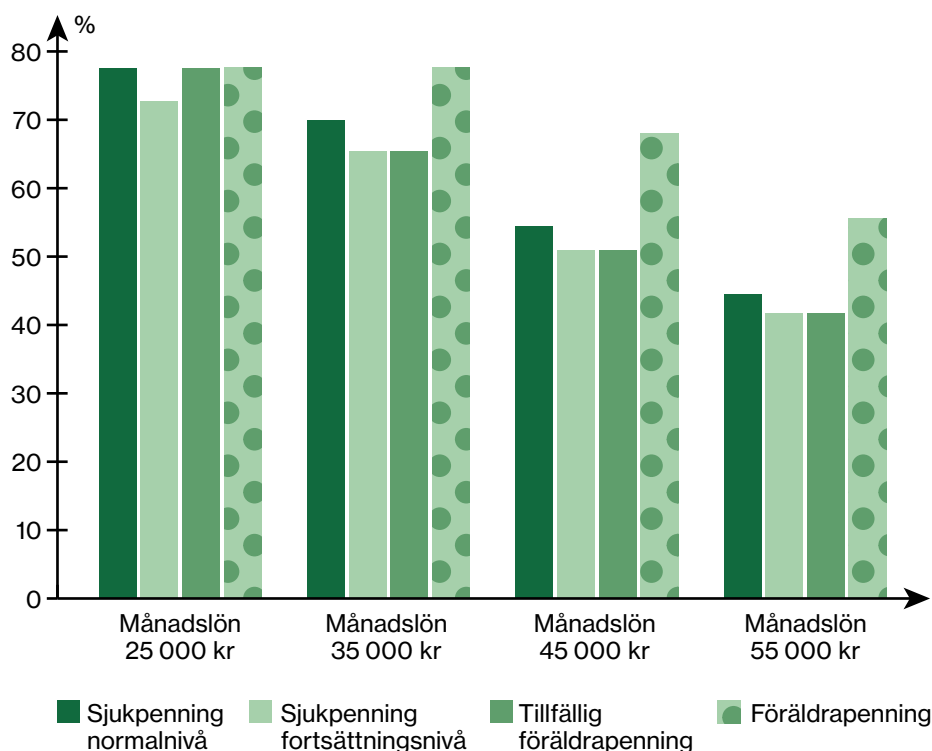
för personer med kortare och längre högskoleutbildning var 93 respektive 92 procent. Personer med forskarutbildning har i genomsnitt 78 procent av inkomsten försäkrad för föräldrapenning.

Låg kompensationsnivå från socialförsäkringen vid högre arbetsinkomster

Skillnaderna i försäkrad inkomst mellan olika socioekonomiska grupper beror på skillnader i löneläge och arbetsinkomster. Personer på skilda lönenivåer får olika andel av inkomstbortfallet ersatt av socialförsäkringen vid sjukpenning, tillfällig föräldrapenning eller föräldraledighet med föräldrapenning. De nominella kompensationsnivåerna för sjukpenning är 80 procent (normalnivå) eller 75 procent (fortsättningsnivå) vid sjukskrivning som pågår längre än ett år. Inom tillfällig föräldrapenning och föräldrapenning är den nominella kompensationsnivån 80 procent. För alla nämnda ersättningar ska endast 0,97 procent av arbetsinkomsten räknas in vilket ger 77,6 procent faktisk kompensationsnivå istället för den nominella på 80 procent. En person med månadslön på 25 000 kr har hela inkomsten under taken och får 77,6 procent av lönen i sjukpenning, tillfällig föräldrapenning och föräldrapenning, samt 72,8 procent i sjukpenning på fortsättningsnivå. För individer med arbetsinkomster över taken reduceras successivt kompensationsgraden med ökande inkomster. En person med en månadslön på 45 000 kr får knappt 54 procent kompensationsnivå i sjukpenning, knappt 67 procent i föräldrapenning samt 50 procent i tillfällig föräldrapenning och sjukpenning på fortsättningsnivå.

Faktisk kompensationsnivå för sjukpenning, tillfällig föräldrapenning och föräldrapenning år 2020 vid olika månadslöner

Avtalsförsäkringar kompletterar

Utöver inkomsttrygghet genom den allmänna socialförsäkringen finns avtalsförsäkringar i kollektivavtal samt privata individuella försäkringar eller gruppförsäkringar. Omkring 9 av 10 anställda på den svenska arbetsmarknaden omfattas av de kollektivavtalade försäkringarna. Statligt anställda har i allmänhet de mest förmånliga kollektivavtalade ersättningarna. Kommunal- och landstingsanställda och privat anställda tjänstemän är en mellangrupp. Arbetare i privat sektor har i allmänhet de minst förmånliga kollektivavtalade ersättningarna men de har förbättrats mest över tid.

I praktiken innebär de kollektivavtalade försäkringarna att en större del av arbetsinkomsten är försäkrad än vad socialförsäkringen täcker. De sociala avgifterna som finansierar sjukpenning- och föräldraförsäkringen tas däremot ut på hela arbetsinkomsten eller arbetsgivarens totala lönesumma. De som har inkomster över taket får därigenom betala avgift både till den allmänna socialförsäkringen och till avtalsförsäkringen men får endast försäkringsskydd på inkomster över taket från de kollektivavtalade försäkringarna. En ytterligare aspekt av avtalsförsäkringarna är att de i allmänhet endast ger ersättning om Försäkringskassan beviljat ersättning från den allmänna socialförsäkringen.

Socialförsäkringen bygger på tillit

Det grundläggande syftet med sjukpenningförsäkringen och föräldraförsäkringen är att den som blir sjuk eller är föräldraledig i stort sett inte ska behöva dra ned på sin levnadsstandard. Den svenska socialförsäkringen grundar sig därmed på den så kallade inkomstbortfallsprincipen. Att också individer med högre inkomster har en stor del av sin inkomst försäkrad i det allmänna systemet är tänkt att säkerställa stödet för det och viljan att bidra, samt minskar behovet av kompletterande privata försäkringslösningar eller sparande. Att det finns en balans mellan avgiftsuttaget till socialförsäkringarna och den inkomsttrygghet som levereras kan påverka tilltron till de allmänna socialförsäkringarna.

Opinionsstödet för att finansiera sjukförsäkringen genom skatter och avgifter har varit starkt och stabilt över tid. Under 2000-talets första decennium ökade dessutom stödet för principen om en offentligt finansierad sjukförsäkring, särskilt bland högre tjänstemän och företagare, samtidigt som tilltron till den allmänna sjukförsäkringen generellt minskade. Tilltron till socialförsäkringen kan påverkas negativt av att stora och växande grupper får betala dubbelt för att försäkra sina arbetsinkomster. Att fortlöpande följa och värdera utvecklingen av försäkrad inkomst är viktigt för socialförsäkringens långsiktiga hållbarhet.

” Med avtalsförsäkring har de flesta ett gott inkomstskydd, men allt fler får betala dubbel avgift

Viktigaste resultaten

- Inkomsttaket ligger vid månadslöner på 30 000 kr för sjukpenning och tillfällig föräldrapenning och vid 40 000 kr för föräldrapenning.
- Sedan början av 2000-talet har andelen personer med arbetsinkomst över inkomsttaket för sjukpenning och tillfällig föräldrapenning ökat från 30 till över 50 procent bland män och 10 till över 30 procent bland kvinnor.
- Högre inkomsttak för föräldrapenning gör att andelen personer med arbetsinkomst över detta är lägre, 29 procent bland män och 16 procent bland kvinnor.
- Den faktiska kompensationsnivån för sjukpenning och tillfällig föräldrapenning är omkring 50 procent för den med månadslön på 45 000 kr att jämföra med 80 procent nominellt.

Författare

Ulrik Lidwall
Analytiker

Presstjänst
010-116 98 88

Om analysen

Analysen bygger på beräkningar i SCB:s Longitudinella integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier (LISA). Analysen omfattar individer i åldern 20–64 år folkbokförda i Sverige, med undantag för individer som lämnat arbetslivet på grund varaktigt nedsatt arbetsförmåga eller uttag av pensionsförmåner. För år 2017 ingick 4,6 miljoner individer i analysen.

Analysen beskrivs närmare i Socialförsäkringsrapport 2012:6.

Källor och mer att läsa

[Försäkrad inkomst i socialförsäkringen 1991–2010. Inkomster över taken samt individer som saknar sjukpenninggrundande inkomst i olika grupper av befolkningen.](#) Socialförsäkringsrapport 2012:6. Försäkringskassan.

[Socialförsäkringens idé. Socialförsäkringsboken 1999.](#) Riksförsäkringsverket.

Svallfors, S 2011. [Trygg, stöttande, tillitsfull. Svenskarnas syn på socialförsäkringarna.](#) Underlagsrapport till Parlamentariska socialförsäkringsutredningen (S 2010:04).

[Utvecklingen av kollektivavtalade ersättningar sedan 2000-talets början.](#) Rapport 2018:14. Inspektionen för socialförsäkringen.

[Longitudinell integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier \(LISA\) 1990–2013.](#) Arbetsmarknad och Utbildning Bakgrundsfakta 2016:1. Statistiska centralbyrån.